

Zoran Đerić

RASUTI STIHOVI ZBIGNJEVA HERBERTA

Veliki poljski pesnik, Zbignjev Herbert (1924-1998), prevoden i cenjen u celom svetu (a naročito u Nemačkoj i SAD), pripada malobrojnoj grupi pisaca koja ne prestaje da iznenađuje svoje čitaoce ni posle svoje smrti. Nastojeći da je preduhitri, neposredno pred njom, objavio je izbor *89 pesama* (*89 wierszy*, Kraków 1998), zbirku *Epilog oluje* (*Epilog burzy*, Wrocław 1998) i sabrane pesme – *Poezija* (*Poezje*, Warszawa 1998), koje su, posle pesnikove smrti odmah imale i drugo izdanje. Usledili su izbori: *Dvostruki dah* (*Podwójny oddech*, Gdynia 1999), dvojezični: poljsko-nemački izbor *Poezija* (*Poezje. Gedichte*, Kraków 2000), odnosno poljsko-engleski, *Izabrana poezija* (*Poezje wybrane. Selected Poems*, Kraków 2000). Još veće iznenađenje pružile su knjige eseja: *Zbignjev Herbert. Pesničko veče od 25. maja 1998. godine. Narodno pozorište* (*Zbigniew Herbert. Wieczór poetycki 25 maja 1998 roku. Teatr Narodowy*, Warszawa 1999), *Lavirint nad morem* (*Labirynt nad morzem*, Warszawa 2000), *Kralj mrava* (*Król mrówek*, Kraków 2001) i *Gordijev čvor i drugi rasuti tekstovi 1948-1998* (*Wezel gordijski oraz inne pisma rozproszone 1948-1998*, Warszawa 2001). Potom je publikovana njegova prepiska, takođe obimna i do tog trenutka neznana. I taman kad se pomislilo da je pesnička bibliografija iscrpna, pojavile su se *Izabrane pesme* (*Wiersze wybrane*, Kraków 2004), a među njima čak 12 pesama Zbignjeva Herberta koje prethodno ili nisu uvrštavane u njegove knjige, ili su štampane iz rukopisa.

Ovaj obiman izbor (424 strane), sačinio je i objavio Rišard Krinjicki (Ryszard Krynicki), i sam pesnik, urednik i vlasnik sad već kulturne *Izdavačke kuće a5* (Wydawnictwo a5), koja je ekskluzivni izdavač Vislave Šimborske (Szyborska), Adama Zagajevskog (Zagajewski), Stanislava Baranjčaka (Barańczak), kao i dvojezičnih izbora iz pesništva najznačajnijih savremenih poljskih pesnika (pored pomenutih, tu su i Ružević, Miloš, i drugi). Za knjigu, koja je pripremana još za pesnikovog života, projekat korica i ovitka napravio je Jan Lebenstein, jedan od najznačajnijih poljskih umetnika u emigraciji, neposredno pred svoju smrt, 1997. godine. U međuvremenu su se pojavile sabrane pesme u izdanju Državnog izdavačkog instituta (Państwowy Instytut Wydawniczy), potom lični, tematski izbor, *89 pesama* (koji je objavio krakovski izdavač, a5). Kada je, najзад, došao red na izbor Krinjickog, koji je sadržao tačno 100 pesama, biranih kako prema sopstvenoj želji, tako i poštujući želju samog pesnika, nije više bilo pesnika, znači ni onog koji bi mogao da se umeša, pa priređivač nije mogao i nije želeo da se odrekne nekih njemu dragih pesama, tako da su se one sve više gomilale i do publikovanja knjige dostigle do brojke 264.

Pesmama su pridružena tri autopoetička teksta: "Zašto klasici" i "Opisati stvarnost" (koji se štampaju prvi put na poljskom jeziku, prethodno su se pojavili u prevodu na

nemački jezik, u okviru izbora i prevoda koji je sačinio Karl Dedecius 1967, odnosno 1969. godine) i "Poeta prema savremenosti", tekst koji je prvi put bio štampan u časopisu "Odra" (1972), pa preštampan u pomenutom varšavskom izdanju sabranih pesama (1998).

Ono što mi je privuklo posebnu pažnju, pored navedenih eseja, upravo su "Rasute pesme". Iako je njih šest, od dvanaest, već bilo prethodno štampano, sa drugom polovinom, koja se ovde štampa prema rukopisu, dakle, premijerno, povezane su tematski, ali i na neki drugi, čudan, gotovo mističan način.

Prve dve, *** (*na poljani pod drvetom*) i „Kosa“, bile su već štampane u zbirci *Studija predmeta* (*Studium przedmiotu*, 1961), potom isključene iz potonjih izdanja. Krinjicki veruje da je Herbert to učinio zato što su obe opisi snova. Iza ove pretpostavke stoji znak pitanja, ili znak čuđenja, svejedno, ostaje činjenica da su više od četiri decenije ostale izvan knjige, pa i recepcije. Pesma bez naslova (***, *večernji grad*), samo je jednom objavljena u londonskom izdanju *Pesme* (*Wierszy*, 1964), u kućnom izdanju u samo 30 primeraka, tako da se za nju slobodno može tvrditi da je poljskim čitaocima praktično nepoznata. Nemački čitaoci Herbertove poezije, zahvaljujući prevodima K. Dedeciusa, mogli su je čitati, uz još jednu, takođe nepoznatu pesmu (***, *pod drvetom bez boje*), još 1967. godine. Još jedna pesma bez naslova (***, *slavuji na ostrvu svetog Ludviga*), našla se u pomenutom bibliofilskom, londonskom izdanju iz 1964. godine. Prvi put je preštampana na programu za autorsko veče Zbignjeva Herberta, u Krakovu, 14. decembra 1971. godine (to veče, na Vavelu, postalo je legendarno). I ona je, nesumnjivo, ostala nedostupna većini drugih poljskih čitalaca, do 2004. godine, kada je smeštena među *Izabrane pesme*.

Pesma „Mikena“ prethodno je bila štampana u časopisu „Zeszyty Literackie“ (1999). Sačuvana su dva rukopisa, koji se ne razlikuju, ali se u časopisnom izdanju umesto stiha: *na čaršavima se stvrdnula krv*, nalazi – *na čaršavima su krv i sperma*. Krinjicki pretpostavlja da je upotreba druge reči bila prijateljska šala ili je u pitanju ranija verzija pesme, koju je, kasnije, pripremajući je za štampu, promenio.

Pesme „Gospodin Kogitov prilog Majerlingovoj tragediji“, „Anđeli civilizacije“, „Mačak“ i „Čvor“ štampane su prvi put u ovom izvoru. Pesme „Gospodin Kogito sanbuđenje“ i „Contra Augustinum pontificem in Terra Nubica peccatorem in purgatorio“ (*Protiv Avgusta, kaplana u Zemlji Nubijskoj, grešnika u pročišćenju*, latinski), najpre su štampane u časopisu „Zeszyty Literackie“ (1999), pa pridodate ovom izboru. Dok je pesma „Naše dete“, prvi put štampana u uskršnjem broju nedeljnika – „Tygodnik Powszechny“ (1980).

Šta je to što je navedene pesme izdvojilo od drugih, na jedan duži period ih isključilo iz konteksta Herbertove poezije, a sada ih u njega, odnosno nju, vraća, uistinu ne rukom samog pesnika, već voljom priređivača, Rišarda Krinjickog? Nedostaje još jedna, pa bi ih bilo trinaest, što bi išlo u prilog njihovoj ukletosti. Da li zato što su neke od njih snovi, u trenutku kada je pesnik želeo da ukazuje na stvarnost? „Ubeđen sam, da sam u svim mojim ambicioznijim pesničkim pokušajima nastojao da dotaknem stvarnost“, odaje u eseju „Opisati stvarnost“. S druge strane, žestoko se suprotstavljao tada vladajućem realnom socijalizmu (soc-realizmu). Ne potcenjujući ljudsku stvarnost, nije dopuštao ni

ograničavanje i ponižavanje poezije, koja, bez obzira na svoju skromnost, ograničenu ulogu i moć, ipak svedoči o savremenosti, o „komplikovanoj ljudskoj stvarnosti“, i suprotstavlja se „tiraniji dihotomičnih podela“, svet, kao i poeziju, poima „bez uzurpacije, ali i bez kompleksa manje vrednosti“ (podvlači Herbert u eseju „Poeta prema savremenosti“).

Gospodin Kogito lirski je junak i tri do sada nepoznate pesme. Za čuveni ciklus, koga je Herbert započeo tokom svog boravka u Americi, početkom 70-ih godina, a koji ga je, ponajviše, proslavio u celom svetu, vezana je jedna neverovatna dogodovština. Na povratku iz Amerike, negde u Evropi, Herbertu su iz automobila pokrali sve stvari, a sa njima i kofer u kome se nalazio rukopis buduće zbirke *Gospodin Kogito (Pan Cogito)*. Kako se lopovu rukopis na poljskom (njemu, sigurno, čudnom jeziku) nije činio vredan, ostavio ga je, pa je pronađen i vraćen svom vlasniku koji ni jednog trenutka nije mogao da veruje da je isti ukraden, izgubljen za svog autora, za poeziju uopšte. Tako su se, nekim neobjašnjivim putevima, vratili pesniku, pa i nama, njegovim čitaocima i poštovaocima, zaboravljeni, nepoznati stihovi koji su ovde prevedeni kako bi posvedočili da još uvek ima čuda i tajni, na koje je valjalo čekati, a koje nas, upravo svojim nepoznanicama, magično privlače i bodre, čak i u trenucima kada sve deluje apsurdno, nelogično, krajnje neizvesno. Uostalom, takvi su snovi, a s njima i ove pesme Zbignjeva Herberta, koje ćemo uzalud nastojati da protumačimo, umesto da ih prosanjamo.

Pobuna protiv racionalnosti i objektivnosti koju zahteva nauka, ta neprestana Herbertova pobuna, prepoznatljiva je i u pesmi „Naše dete“, koja se završava retoričkom figurom: *kada je to ništavilo poslalo svetlucave signale / a drugo ništavilo odgovorilo grohotnim smehom*. Ironična poenta, takođe je još jedna Herbertova odlika. Za života je često bivao na ivici provalije, odlazio sa strahom od povratka i vraćao se sa novim strahovima. A pesme koje su najpre bile rasute, ali ne kao njihov autor, u svetlosti, nego u nekim skrivenim uglovima, sad su pred nama u svoj sabranosti.